

УДК 37.017.4:172.15]:[75:39
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-1-41>

Алла БРЕНЮК,
orcid.org/0000-0003-4725-3024
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна) brenyuk@kpnu.edu.ua

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ КОМПОЗИЦІЙ ІЗ ЗОБРАЖЕННЯМ НАРОДНИХ ЗВИЧАЇВ У ВИХОВАННІ ПАТРІОТИЗМУ

Образотворче мистецтво сприяє розвитку образного мислення, асоціативної пам'яті та художньої уяви. Воно певною мірою впливає на внутрішній світ дитини, залучає її до сфери людських емоцій, виховує в ній здібність орієнтуватися в навколишньому житті, пробуджує сприйнятливості до прекрасного.

Як предмет естетичного циклу в школі, образотворче мистецтво здійснює естетичний та художній розвиток учнів, виховує у них емоційну чутливість до прекрасного, інтерес до мистецтва взагалі та художньо-творчої діяльності зокрема, розвиває естетичну ерудицію.

Крім естетичного розвитку, на формування особистості важливий вплив має патріотичне виховання, одним із засобів здійснення якого є українське мистецтво.

Сучасна культурна людина має обов'язково володіти інформацією або знаннями щодо вітчизняної художньої спадщини. Особливо ефективними у цьому плані є твори, що мовою кольору оспівують красу звичаїв та обрядів рідної України. Саме вони допомагають сприйняттю учнями системи життя нашого народу з його художніми образами, ритуальними діями, звичаями і обрядами.

Відбиваючи творчу обдарованість українського народу, народні звичаї у творах українських художників займають помітне місце серед краєвих досягнень загальнолюдської художньої культури. Саме на них можна побачити численні звичаї, багаті на яскраві обряди, пісні та урочисті, з іграми, танцями і піснями, що були притаманні тому часу.

Являючись наочним, образним відображенням дійсності, вираженням визначеної думки, ідеї художника, образотворче мистецтво несе у собі величезні виховні функції, при чому вплив образотворчого мистецтва на глядача особливий, він обумовлений емоційною реакцією глядача на зміст і художню форму зображення. Дякуючи своїй наочній образності, діючи на почуття, твори образотворчого мистецтва забезпечують виховання моральних цінностей, поглядів, уявлень.

Ключові слова: звичаї та обряди, мистецтво, патріотизм.

Alla BRENYUK,
orcid.org/0000-0003-4725-3024
PhD in Arts,
Senior Lecturer at the Department of Fine Art and Arts and Crafts and Restoration of Works of Art
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University
(Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, Ukraine) brenyuk@kpnu.edu.ua

PROSPECTS OF USING COMPOSITIONS WITH IMAGERY OF FOLK CUSTOMS IN THE EDUCATION OF PATRIOTISM

Fine art contributes to the development of visual thinking, associative memory and artistic imagination. To a certain extent, it affects the inner world of the child, involves him in the sphere of human feelings, educates in him the ability to navigate in the surrounding life, awakens the receptivity to the beautiful.

As a subject of the aesthetic cycle at the school, fine art carries out the aesthetic and artistic development of students, educates them in emotional sensitivity to beauty, interest in art in general and artistic and creative activities in particular; develops aesthetic erudition.

In addition to aesthetic development, patriotic education, one of the means of which is Ukrainian art, has an important influence on personality formation.

A modern cultured person should have information or knowledge about the national artistic heritage. Particularly impressive in this regard are the works that, in the language of color, praise the beauty of the customs and ceremonies of native Ukraine. It is they who contribute to students' perception of the way of life of our people with its artistic images, ritual actions, customs and rites.

Reflecting the creative talent of the Ukrainian people, folk customs in the work of Ukrainian artists occupy a prominent place among the best assets of universal artistic culture. It is on them that you can see numerous customs, rich in bright rites, lush and solemn, with games, dances and songs typical of that time.

Being a visual, figurative reflection of reality, an expression of a certain thought, the artist's idea, fine art performs huge educational functions, and the effect of fine art on the viewer is special, it is determined by the viewer's emotional reaction to the content of the work. and the artistic form of the image. Thanks to their visual imagery, acting on feelings, works of fine art ensure the education of moral values, views, ideas.

Key words: customs and ceremonies, art, patriotism.

Постановка проблеми. Сьогодні мало хто погодиться з тезою про те, що мистецтво не впливає на духовне життя людини, її почуття, смаки, потреби. Бо чим досконалішими стають здобутки науково-технічного прогресу, тим менш незахищеною є тендітна чуттєва сфера особистості, тим важливішим виявляється встановлення того емоційного балансу, який забезпечує людині мистецтво.

За сучасних умов першочергової значущості в цьому напрямі набувають так звані візуальні види мистецтва (до яких належить і образотворче мистецтво) – передавачі більш як 90% наочної інформації про навколишній світ. Серед інших видів мистецтва образотворче мистецтво справляє на людину чи не найефективнішу дію, бо завдяки своїй універсальності плідно розвиває її емоційно-чуттєву сферу, поглиблює знання, інтенсифікує візуальний і сенсорний досвід, формує загальну та естетичну культуру, що цілком відповідає завданням естетичного виховання.

У педагогічній практиці образотворче мистецтво сприяє розвитку образного мислення, асоціативної пам'яті, художньої уяви. Воно певною мірою впливає на внутрішній світ дитини, залучає її до сфери людських емоцій, виховує в ній здібність орієнтуватися в навколишньому житті, пробуджує сприйнятливості до прекрасного. Стаючи зв'язком для ідей та почуттів, загальною мовою для різних культур, воно олюдноє різні галузі пізнання, стимулює творчість, збагачує життя (Коновець, 1997: 3).

Аналіз досліджень. У педагогічній практиці проблема виховання патріотизму засобами образотворчого мистецтва піднімалася багатьма вчителями і науковцями. Зокрема, це дослідження С. Коновець, Ю. Саділенко, С. Зубченко, Л. Левицької, В. Небіліциної та ін. Також існує ряд публікацій, спрямованих на висвітлення ролі національно-патріотичного виховання в загальній системі освіти (У. Борис, В. Панасюк, В. Плисківська, В. Сіркізюк, В. Якушина, М. Чепіль, В. Шумяков та ін.). У багатьох статтях обґрунтовано сучасні підходи і вплив системного використання самих українських народних традицій на формування патріотичних почуттів у дітей шкільного віку (Л. Васіна, Т. Марчій-Дмитраш, О. Пили-

пенко та ін.). Проте майже не існує праць, автори яких би акцентували на патріотичному змісті творів українських художників саме із зображенням національної обрядовості. Такі твори, окрім відображення сюжетів самих народних звичаїв та обрядів, містять численні види сільського пейзажу, візуалізації народного житла, розмаїття українських костюмів, предметів побуту та інших національних атрибутів.

Мета статті – визначити перспективи використання художніх творів українських митців із зображенням народних звичаїв та обрядів у вихованні патріотизму на уроках мистецтва в школі.

Виклад основного матеріалу. Як предмет естетичного циклу в школі, образотворче мистецтво здійснює естетичний та художній розвиток учнів, виховує у них емоційну чутливість до прекрасного, інтерес до мистецтва взагалі та художньо-творчої діяльності зокрема, розвиває естетичну ерудицію. Розвиток естетичної культури буде більш помітним там, де людина з дитячих років зустрічається з творами мистецтва.

Не менш важливий вплив, окрім естетичного розвитку, на формування особистості має патріотичне виховання, одним із засобів здійснення якого є українське мистецтво.

Сучасна культурна людина має обов'язково володіти інформацією або знаннями щодо вітчизняної художньої спадщини. Зокрема, це творчість таких народних художників, як Костянтин Трутовський, Микола Пимоненко, Іван Соколов, Іван Габришин, Тетяна Дєдова, Марія Деркач та багато інших, твори яких випромінюють ту красу й урочистість, яка зачаровує і буде зачаровувати нас ще довгі часи. Кожен із цих талановитих митців досяг висот в українському малярстві, зумів вирізнитися з-поміж інших неповторною мистецькою самодіяльністю як у живописній мові, так і в глибокій своєрідності духовного світу.

Особливо ефективними в цьому плані є твори, що мовою кольору оспівують красу звичаїв та обрядів рідної України. Саме відображення рідної землі, розкриття особливостей та створення її прекрасного образу, формування на базі цього естетичних та патріотичних почуттів характерне для багатьох творів українського мистецтва.

«...Виховання, створене самим народом і засноване на народних починаннях, має таку виховну силу, якої нема в найкращих системах, що ґрунтуються на абстрактних ідеях чи запозичені в іншого народу» – писав К. Д. Ушинський (Сіркізюк, 2004: 3).

Саме тому сучасна школа в наш час має стати осередком, де дитячі душі наповнюються ширим, справжнім бажанням до пізнання свого народу, його коріння, багатства щедрої і доброї душі, національних традицій, де діти виховуються у повазі до рідної Батьківщини, її символів і людей (Якушина, 2006: 18).

Сприйняттю учнями системи життя нашого народу з художніми образами, ритуальними діями, звичаями і обрядами, образним словом, щирістю і щедрістю допомагає образотворче мистецтво. Адже скільки би учні не читали про певний обряд, специфіка літературного твору не дозволяє навіть при найбільш образній розповіді дати читачеві конкретну зматеріалізовану уяву того, що написано. І тут перевага, безумовно за образотворчим мистецтвом, яке дає і вичерпну інформацію про найменші деталі і дуже малою мірою розраховує на попередню досвідченість глядача (Українське народне весілля в творах українського, російського та польського образотворчого мистецтва XVII–XX століть, 1970: 11).

Являючись наочним, образним відображенням дійсності, вираженням визначеної думки, ідеї художника, образотворче мистецтво несе у собі величезні виховні функції, при чому вплив образотворчого мистецтва на глядача особливий, він обумовлений емоційною реакцією глядача на зміст і художню форму зображення. Дякуючи своїй наочній образності, діючи на почуття, твори образотворчого мистецтва забезпечують виховання моральних цінностей, поглядів, уявлень (Естетичне виховання учнів засобами образотворчого мистецтва: з досвіду роботи, 1968: 115).

Зміст уроків мистецтва, відображуючи специфіку образотворчого мистецтва і процес художньої творчості, дозволяє вирішити основні задачі національного виховання учнів.

Національна свідомість як унікальний феномен духовного життя українського суспільства розвивається за своєю внутрішньою логікою, демонструючи багатство виявів і форм, глибину думок і почуттів, життєздатність у самоствердженні, надзвичайну силу націотворення (Чепіль, 2001: 12).

Аналіз праць українських педагогів (М. Грушевського, О. Іванчука, І. Франка та ін.) дає підстави стверджувати, що ідея патріотичного виховання виросла з органічної потреби українського

народу, розвивалася на рідному ґрунті з використанням народних звичаїв, традицій, народного досвіду. Педагоги виділяють три найвищі ідеї людської практики, які мають визначальний вплив на життєдіяльність людства: ідею правди, або теоретичну ідею, оскільки вона є керманичем наших думок, ідею добра, яку ще називають практичною, бо вона керує нашою волею, ідею краси, тобто естетичну ідею (Борис, 2010: 10).

Виникнення і поширення ідеї національної свідомості, що ґрунтується на етнічній ідентичності, стає головною проблемою української педагогічної науки XIX ст. Під впливом цієї ідеї в теорії вагомого значення набуває проблема національного, ідея народності у вихованні. Першими цю ідею обґрунтували О. Духнович і К. Ушинський. Вони дійшли висновку, що навчально-виховний процес повинен здійснюватися в національному дусі, а його основою має бути ідея народності. Поняття «національна свідомість» зустрічається в працях педагогів та громадських діячів другої половини XIX ст. – першої третини XX ст. (М. Галушинський, М. Грушевський, С. Русова, І. Франко та ін.). Українські педагоги теоретично обґрунтували шляхи реалізації національної ідеї, визначивши, що метою патріотичного виховання є всебічна підготовка молоді до здійснення найвищого ідеалу нації, до творчої участі у розбудові рідної духовної і матеріальної ідеї (Чепіль, 2001: 16).

Формування національної свідомості у дітей необхідно розпочинати з виховання почуття любові до рідного краю. У другій половині XIX ст. педагоги під поняттям «патріотизм» розуміли плекання любові до рідного народу. Адже традиція і звичаї, мова і пісня, українська книжка і народне мистецтво здатні гармонізувати суспільство. На цьому ґрунті мають вирости національна освіта і культура і виховати нове покоління громадських і державних діячів, які найвищою честю для себе вважатимуть високоморальне вірне служіння українському народові (Чепіль, 2001: 2).

У сучасній педагогічній науці виділилась окрема галузь – етнопедагогіка, яка досліджує конкретні етнічні традиції виховання. Українська етнопедагогіка довгий час перебувала під заборонаю. Виховання на якихось «особливих національних традиціях» просто засуджувалось як вияв українського буржуазного націоналізму. Ось чому, прийшовши нарешті до своєї незалежності, маємо національно несвідоме покоління, яке просто не знає, що робити зі своєю незалежністю. Між поколіннями «славних прадідів» і їх нащадків – духовна прірва. Потрібно з'єднати

розірваний ланцюг, заповнити духовну порожнечу, повернути втрачене наступним поколінням українців.

Традиції української етнопедагогіки творчо розвинув видатний філософ Г. Сковорода. «Якщо ти українець, будь ним. Якщо ти поляк, то будь поляком. Ти німець? Будь німцем... Татарин? Будь татариним. Усе добре на своєму місці і своєю мірою, і все прекрасне, що чисте, природне», – писав великий мислитель (Шумяков, 2006: 19).

Пріоритетним у навчально-виховній взаємодії учнів та педагогів-вихователів є відродження традицій, забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, вивчення родоводу, залучення дітей до народних традицій, звичаїв, обрядів, виховання в них національної свідомості й самосвідомості (Плисківська, 2009: 133).

Патріотичне виховання завжди має ґрунтуватися насамперед на культурно-історичних цінностях своєї нації, а вже пізніше відбувається знайомство з традиціями інших народів. Пізнання навколишнього світу починається із знайомства з рідною вулицею, селом чи містом, своєю країною, а вже потім із сусідніми краями. Тобто, ми йдемо від пізнання свого рідного, національного до пізнання загальнонаціонального, світового (Шумяков, 2006: 18).

Глибока, ревнива любов до свого рідного живить усе найшляхетніше, найгуманніше, вона є природною рисою, притаманною усім народам. Вона є також невичерпним джерелом енергії людини, могутнім стимулом патріотизму, який є найсильнішою зброєю при захисті від зазіхань ворогів на нашу гідність. Вона водночас є і джерелом інтернаціональної солідарності та гуманності. Але людина лише через глибоке пізнання самого себе, свого народу, своєї нації найбільше пізнає світ – тобто, інші народи, у житті і творчості яких є багато спільного. Виховавши любов до свого рідного, вона глибше пізнає вартість інших народів. У цьому – найголовніше коріння інтернаціоналізму, бо людина переконується, що без національної культури не може бути інтернаціональної.

У формування національної самосвідомості велику роль відіграють традиції народу. Це народна скарбниця, в якій відбито всі здобутки його культурного розвитку (Панасюк, 2009: 5).

На основі традицій вироблялись певні звичаї, або ж усталені, підтвержені життєвою доцільністю способи поведінки людей за певних конкретно-ситуативних обставин. І нехай навіть на рефлекторному рівні, або ж, мовою педагогіки, на засадах привчання, але вони дисциплінували

людину, залучали, часами на підсвідомому рівні, до справи творення красивого, доброго, вічного.

Величезна кількість народних звичаїв, традицій українців зосереджувались своєю увагою на вшанування землі-матері. На засадах шанобливого, поважного і бережного ставлення прадавніх українців до землі формувалося виховання любові до неї.

За ходом річного циклу прадавнього життя українців, та й в усіх слов'янських народів, першим всезагальним світом був прихід весни. Це було свято воскресіння життя, перемоги добра над злом, оновлення старих структур, розквіту молодості. Повсюди прихід весни відзначався дуже пишно, урочисто, на глибокій традиційно-звичаєвій основі, з іграми, танцями, ситуативними піснями.

Від весни вже починаються в українців дитячі молодіжні хороводи та ігри. Засобами хороводського дозвілля виховувались у дітей та молоді працездатність, шанобливе ставлення до роботящих людей. Іншими словами, і пошана, і повага, і готовність до праці, і технологічна усвідомленість її змісту, і художньо-образне, естетичне бачення навколишнього світу. Тобто, комплексне забезпечення виховного ефекту таким простим народним обрядовим і традиційним дійством.

І так упродовж всього року. Зелені свята, Івана-Купайла, Спаса, Покрова, Миколая. Для кожного свій порядок, свій зміст, традиції, обряди. Проте це лише одна група обрядів, звичаїв, традицій – так звані календарно-сезонні. А було в українського народу ще й багато інших стандартизованих дійств. Це різні сімейно-ритуальні свята, численні побутові звичаєві норми.

Велика цінність народної звичаєвої культури ще й в тому, що вона розвиває активність людини, виховує почуття особистої причетності, відповідальності за повну реалізацію програми давніх прадідівських обрядів, ритуалів, дійств. Вона забезпечує трансформацію від покоління до покоління істинно людських правил моралі, досвіду минулого життя; забезпечує культурно-історичну спадковість поколінь на основі їхньої співтворчості (Сіркізюк, 2004: 58–62).

Тому засобами формування національної свідомості на уроках малювання мають виступати народні звичаї, традиції та обряди. Лише тоді, коли у вивченні духовно-мистецької спадщини домінуватиме українознавство, культ української культури, можна буде певною мірою виконати завдання національного виховання – виховувати учнів у національно-патріотичному дусі, формувати їх свідомість, національну гідність. Без вихо-

вання у школярів любові до рідної землі, поваги до давніх українських традицій, зацікавленості творами вітчизняних митців неможливим буде їх гармонійний розвиток, формування національної гідності і гордості.

Малювання на теми українських звичаїв на уроках образотворчого мистецтва вирішує задачі патріотичного виховання. Діти обожають відтворювати яскраві українські традиції, свята, забави, особливо ті, що відносяться до їхніх найлюбленіших свят. Це, зокрема різдвяно-новорічні та пасхальні звичаї. Але завданням вчителя є глибше ознайомлення учнів із красою і величчю народних традицій, що супроводжують інші, не менш цікаві свята як календарної, так і сімейної обрядовості. Ознайомлюючи учнів із творчістю українських митців, робити акцент на творах, у яких художники оспівували багатство народних звичаїв і на цьому ґрунті виховувати любов і повагу до національних традицій, культуру особистості, як невід'ємну частину національної культури.

Значне місце у патріотичному вихованні учнів займають бесіди про мистецтво. Але правильне уявлення про історичне минуле без зорових образів створити майже неможливо, хоч якою образною не була б розповідь учителя. Справа в тому, що самого слова не досить, щоб у школярів виникли правильні і певні уявлення про багатство української культури. Так, знайомство з картинами К. Трутовського, І. Соколова, М. Пимоненка, Ф. Кричевського та інших відомих художників учить дітей розуміти красу українських традицій, любити та збагачувати їх.

Художня картина, як і художній літературний твір, має не лише пізнавальне, а й важливе виховне значення. Вона відбиває складні людські стосунки, викриває й засуджує вади суспільства, причини, що їх породжують, утворює справедливе і прекрасне, характеризує позитивні образи. Так, офорт Т. Шевченка «Старости» засуджує тогочасний лад, за якого молодих дівчат змушували виходити заміж проти їх волі і стверджує вільний вибір молодих. І глядачі не можуть залишитися до твору байдужими, оскільки справжнє образотворче мистецтво передбачає творчу співдружність автора і глядача. Разом із тим, твір «Старости» правдиво змальовує сцену сватання у простій селянській хаті, знайомить глядача з народним побутом українців, передає історичні події.

Безперечно, художня спадщина Т. Шевченка і сьогодні має велику виховну вагу, сприяючи не лише формуванню високих патріотичних почут-

тів, а й розвитку суто естетичного ставлення до краси рідних традицій.

Народні звичаї у творах українського образотворчого мистецтва займають помітне місце серед кращих досягнень загальнолюдської художньої культури, відбиваючи творчу обдарованість українського народу.

Українська побутова тема, незабутні за силою образи українських селян посідають особливо важливе місце у творчості художників, які присвятили рідній землі кращі свої твори.

Справді епічного звучання українська обрядовість набула у полотнах М. Пимоненка – одного з провідних жанристів українського мистецтва. Вже на початку творчого шляху митець звертався до тем і сюжетів, які пізніше розробляв протягом усього життя. Його увага зосередилась на показі праці, побуту, звичаїв, повсякденного життя селянства (весілля, побачення, сватання тощо). У цій сфері він був неперевершеним майстром, який чудово знав українське село й умів правдиво, виразно й поетично його змалювати. Твори М. Пимоненка експонувалися на академічних та пересувних виставках, розходилися по всій країні у багатьох тисячах репродукцій та листівок. Полотна його виставлялися також на виставках у Лондоні та Парижі. Картини «Ворожіння», «Свати», «Святочне гадання» та ін. відображають давні українські обряди у всій їх красі.

Неабиякий естетико-виховний вплив справляють реалістичні твори Ф. Кричевського «Наречена», І. Труша «Гагілки», К. Трутовського «Масниця», «Одягають вінок», О. Мурашко «Благовіщення», М. Бодаревського «Перший Спас», «Весілля в Малоросії». Своєрідну поетичність та особливу чарівність несуть у собі твори І. Соколова «Ворожіння на вінках», «Обід в селянській родині на Великдень», «Свято Івана Купала», які можна сміливо віднести до розряду таких шедеврів малярства, що не полишають у спокої жодну чутливу до краси душу.

Відображення звичаєвості рідної країни, розкриття її особливостей та створення прекрасного художнього образу, формування на базі цього естетичних та патріотичних почуттів характерне і для творів багатьох сучасних художників-жанристів. Серед них: С. Герасименко, Ю. Герц, К. Головін, І. Горобчук, Г. Зорик, Ю. Гуманний, Д. Гунц, О. Архипова, Б. Негода та багато інших.

У процесі аналізу творів художників, що відображають працю, побут, звичаї повсякденного життя селянства, учні бачать красу, величність української землі, у них з'являється почуття радості і гордості за свій народ, із великою ціка-

вістю і захопленістю вони поринають у світ української обрядовості.

Виховні можливості занять образотворчого мистецтва, направлених на виховання патріотизму учнів, успішно реалізуються при тісному їх зв'язку з різноманітними формами позакласної та позашкільної роботи. Так, цілий комплекс виховних задач вирішується при організації і відкритті художніх виставок на теми Великодня, Різдва свят, купальських ігор та розваг тощо.

Вплив мистецтва завжди глибокий. Він торкається найніжніших струн дитячих сердець. Завдання полягає в тому, щоб допомогти учням на найкращих творах мистецтва всім серцем сприйняти чарівний образ України. Чим краще вдасться нам наблизити дітей до усвідомлення її образу, тим палкішою буде любов до неї, тим більше патріотичні почуття наших вихованців перетворюватимуться в усвідомлені патріотичні дії.

Ознайомлення з минулим своєї нації через споглядання творів українських художників, дає розуміння того історичного шляху, що пройшов український народ, а також значення того неоціненного здобутку, яким є сьогоднішня незалежна Україна.

Але, на жаль, сьогодні досить незначна кількість учнів не знає вітчизняних митців і, тим паче, знайома з їхньою творчістю. Адже ще до недавнього часу образотворче мистецтво було в школі так званим «другорядним» предметом і обмежувалося такими видами діяльності учнів, як малювання та розмови про мистецтво. Зараз спостерігаються тенденції до позитивних змін, орієнтованих на більш якісний загальний та естетичний розвиток особистості. Вони передбачають насамперед удосконалення здібностей дитини до емоційно-естетичного відгуку на твори мистецтва та активізацію її творчого потенціалу (Коновець, 1997: 4).

Але зміни ці ще мало помітні. І це зумовлено як організацією надходження інформації про мистецтво, так і недостатньою кількістю високопрофесійних педагогів-художників у школах та слабкою матеріально-технічною базою (наочні засоби навчання, ТЗН, допоміжні матеріали, інструменти тощо).

Завданням вчителя має стати активізація інтересу учнів до образотворчого мистецтва, зокрема українського. Їх зацікавленість має виходити за межі шкільних занять, тобто, це і відвідування художніх виставок, галерей, музеїв, гуртків, і колекціонування репродукцій та мистецтвознавчої літератури, перегляд спеціальних телепередач тощо. І тоді школярі стануть відрізнитися як

загальним розвитком, так і рівнем сформованості естетичної культури.

Значення образотворчого мистецтва в житті кожної людини і у формуванні естетичної культури особистості значне. Тому серед головних критеріїв культурного рівня людини визначені: багатий запас знань у галузі мистецтва, здатність до емоційних переживань, володіння навичками оцінки художньо-естетичної цінності художнього твору, що є ствердженням об'єктивно існуючих передумов для здійснення активного естетико-виховного впливу на сучасних школярів творів образотворчого, і насамперед українського, мистецтва передусім через удосконалення процесів їх сприймання та оцінювання (Коновець, 1997: 6).

Зокрема, помітно сприяє цьому розширення кола уроків образотворчого мистецтва в загальноосвітніх школах за рахунок їхньої кількісно-змістовної перебудови.

Також кожному окремому уроку відповідає певний набір методів і методичних прийомів. Серед відомих і традиційних слід виділити такі новації ні, як: порівняльний аналіз, моделювання, ігровий метод, дискусія, метод проблемних та експериментальних ситуацій, колективна діяльність тощо.

У позакласній діяльності, направленій на формування в учнів зацікавленості творами вітчизняних митців, крім гурткової та факультативної роботи доцільним є впровадження таких її масових форм, як тематичні олімпіади, пересувні виставки, комплексні (з іншими видами мистецтва) конкурси, свята й фестивалі тощо.

Та головною метою в підвищенні ефективності занять образотворчим мистецтвом у школі було і є створення позитивного морально-емоційного клімату, справжньої творчої атмосфери, дійсної «школи радості» (за В. Сухомлинським).

Українське мистецтво живе на основі спадковості традицій і розвивалось в історичній послідовності як колективна художня діяльність. Воно має глибинні зв'язки з історичним минулим, ніколи не розриває ланцюжка локальних і загальних законів, які передаються із покоління в покоління, збагачуються новими елементами.

Та, на жаль, традиції не є вічними. Вони відходять, зникають, як і певний стиль одягу, притаманний тому чи іншому століттю, забуваються за давністю віків.

І це є дуже прикро, адже людність попередніх поколінь залишила нам величезні духовні надбутки, які потрібно вдосконалювати, використовувати, пропагувати, бо то неоціненний скарб, культура наша, історія наша, без якої ми не ми.

Та все ж таки, залишається і передається нащадкам той «безцінний скарб» мистецької спадщини. Передається завдяки творчим особистостям, – художниками, котрих надихнули на створення прекрасних композицій життєдайні джерела народної обрядовості.

Саме на їхніх полотнах ми можемо побачити численні звичаї, багаті на яскраві дієства, пишні та урочисті, з іграми, танцями і піснями, що були притаманні тому часу. Вони, взяли на себе ще одне завдання. Крім того, що творять прекрасне, вони наче зберігають і передають наступним поколінням візуальні образи народної культури минувшини.

Українське образотворче мистецтво посідає гідне місце серед найкращих досягнень загальнолюдської художньої культури, відбиваючи творчу обдарованість українського народу. І якою б не була відправна позиція українських митців у тих чи інших пошуках стилістичної виразності своїх

творів, основним завжди було і є натхненне захоплення красою життя, красою людини, красою рідної української землі (Коновець, 1997: 14).

Висновки. Таким чином, одним із найемоційніших засобів впливу на патріотичні почуття учнів можна сміливо назвати твори українських художників, що відображають духовну ауру українського народу та його багатовікових традицій. Знайомство з такими творами не лише формує почуття гордості за яскравих представників вітчизняного образотворчого мистецтва, але й дає змогу у всій красі побачити давню українську звичаєвість та обрядовість, насичену яскравими краєвидами, традиційними костюмами та емоціями.

У складних сучасних умовах, коли наша країна виборює своє право на незалежність, важливо акцентувати увагу дітей на тому, що українські звичаї та обряди – це те ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю і відрізняють нас від інших народів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борис У. З Національне виховання дітей та молоді Галичини міжвоєнної доби в дослідженнях представників наукової школи Б. М. Ступарика. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Педагогіка. Івано-Франківськ, 2010. Вип. 30. С. 10–15. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/visnyk-pedagogika-2010-30.pdf>.
2. Васіна Л. Використання українських народних традицій у вихованні дітей дошкільного віку. С. 28–31. URL: <http://dspace.pnpnu.edu.ua/bitstream/123456789/15448/1/6.pdf>.
3. Естетичне виховання учнів засобами образотворчого мистецтва: з досвіду роботи. / упоряд.: Ю. Х. Саділенко, М. Ф. Солом'яний, В. О. Фармаківська. Київ, 1968. Вип. 1. 128 с.
4. Зубченко С., Горохов С. Українське образотворче мистецтво як засіб національно-патріотичного виховання особистості. С. 50–56. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12033/Zubchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
5. Коновець С. В. Твори українського образотворчого мистецтва на уроках у школі : методичні рек. для вчителів образотворчого мистецтва. Київ, 1997. 64 с.
6. Левицька Л. А., Денесюк О. А. Вплив мистецтва на формування національно-патріотичних почуттів особистості. *Молодий вчений*. 2018. № 12.1 (64.1). С. 5–8. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/12.1/2.pdf>.
7. Марчій-Дмитраш Т., Тринюк В. Сучасні підходи до використання українських народних традицій у патріотичному вихованні дітей дошкільного віку. URL: http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/13023/1/Statia_Marchii-Dmytrash_Trynok.pdf.
8. Небіліцина В. Формування національної свідомості молодших школярів засобами мистецтва. URL: <https://visnyk.hoippo.km.ua/infomain/1608-formuvannya-naconalnoyi-svdomost-molodshih-shkolyarv-zasobami-mistectva.html>.
9. Панасюк В. Засади патріотичного та фахового виховання молоді. *Директор школи*. 2000. № 4. С. 5–7.
10. Пилипенко О. Опис досвіду з теми «Використання народних традицій у національному вихованні учнів початкових класів». URL: <http://znz81.zp.ua/images/metod/dosvid1-1.PDF>.
11. Плисківська В. Етнопедагогічна компетентність в освітньо-виховній системі України. *Етнокультурний компонент освітньо-виховних систем Полісся*. Житомир, 2009. С. 132–135. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/20502/136ipn.PDF>.
12. Сіркізюк В. В. Основи національного виховання : навчально-методичний посіб. Кам'янець-Подільський, 2004. 301 с.
13. Українське народне весілля в творах українського, російського та польського образотворчого мистецтва XVII–XX століть / авт.-упоряд.: Ю. Белічко, А. В'юнник. Київ, 1970. 112 с.
14. Чепіль М. М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина XIX ст. – 1939 р.) : автореф. дис. Харків, 2001. 44 с.
15. Шумяков Н. Виховуємо громадянина України. *Директор школи*. 2006. № 18. С. 18–20.
16. Якушина В. Формування громадянських цінностей школярів. *Директор школи*. 2006. № 33. С. 17–20.

REFERENCES

1. Borys, U. (2010). Z Natsionalne vykhovannia ditei ta molodi Halychyny mizhvoiennoi doby v doslidzhenniakh predstavnykiv naukovoї shkoly B. M. Stuparyka [National education of children and youth of Galicia in the interwar period in the research of representatives of the scientific school of B. M. Stuparyk]. *Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu*. Pedagogika. Ivano-Frankivsk. 30. 10–15. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/visnyk-pedagogika-2010-30.pdf> [in Ukrainian].
2. Vasina, L. Vykorystannia ukrainskykh narodnykh tradytsii u vykhovanni ditei doshkilnoho viku [The use of Ukrainian folk traditions in the education of preschool children] 28-31. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15448/1/6.pdf> [in Ukrainian].
3. Sadilenko, Yu. Kh, Solomiani, M. F., & Farmakivska, V. O. (1968) Estetychne vykhovannia uchniv zasobamy obrazotvorchoho mystetstva: z dosvidu roboty [Aesthetic education of students by means of visual arts: from work experience]. Kyiv. 1. 128 [in Ukrainian].
4. Zubchenko, S., & Horokhov, S. Ukrainske obrazotvorche mystetstvo yak zasib natsionalno-patriotichnoho vykhovannia osobystosti [Ukrainian fine art as a means of national-patriotic personality education]. 50–56. URL: <https://enpuir.pnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12033/Zubchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
5. Konovets, S. V. (1997). Tvory ukrainskoho obrazotvorchoho mystetstva na urokakh u shkoli : metodychni rek. dlia vchyteliv obrazotvorchoho mystetstva [Works of Ukrainian fine art in school lessons]. Kyiv. 64 [in Ukrainian].
6. Levytska, L. A., & Denesiuk, O. A. (2018). Vplyv mystetstva na formuvannia natsionalno-patriotichnykh pochuttiv osobystosti [The influence of art on the formation of national and patriotic feelings of the individual]. *Molodyi vchenyi*. No 12.1 (64.1). 5–8. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/12.1/2.pdf> [in Ukrainian].
7. Marchii-Dmytrash, T., & Trynok, V. Suchasni pidkhody do vykorystannia ukrainskykh narodnykh tradytsii u patriotichnomu vykhovanni ditei doshkilnoho viku [Modern approaches to the use of Ukrainian folk traditions in the patriotic education of preschool children]. URL: http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/13023/1/Stattia_Marchii-Dmytrash_Trynok.pdf [in Ukrainian].
8. Nebilitsyna, V. Formuvannia natsionalnoi svidomosti molodshykh shkoliariv zasobamy mystetstva [Formation of national consciousness of younger schoolchildren by means of art]. URL: <https://visnyk.hoiippo.km.ua/infomain/1608-formuvannya-naconalnoyi-svidomost-molodshih-shkolyariv-zasobami-mistectva.html> [in Ukrainian].
9. Panasiuk, V. (2000). Zasady patriotichnoho ta fakhovoho vykhovannia molodi [Principles of patriotic and professional education of youth]. *Dyrektor shkoly*. 4. 5–7 [in Ukrainian].
10. Pylypenko, O. Opys dosvidu z temy «Vykorystannia narodnykh tradytsii u natsionalnomu vykhovanni uchniv pochatkovykh klasiv» [Description of work experience on the topic «Using folk traditions in the national education of younger schoolchildren»]. URL: <http://znz81.zp.ua/images/metod/dosvid1-1.PDF> [in Ukrainian].
11. Plyskivska, V. (2009). Etnopedagogichna kompetentnist v osvithno-vykhovnii systemi Ukrainy [Ethno-pedagogical competence in the education system of Ukraine]. *Etnokulturnyi komponent osvithno-vykhovnykh system Polissia*. Zhytomyr. 132-135. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/20502/1/Zbirn.PDF> [in Ukrainian].
12. Sirkiziuk, V. V. (2004). Osnovy natsionalnoho vykhovannia [Basics of national education]. Kamianets-Podilskyi. 301 [in Ukrainian].
13. Belichko, Yu, & Viunyk, A. (1970). Ukrainske narodne vesillia v tvorakh ukrainskoho, rosiiskoho ta polskoho obrazotvorchoho mystetstva XVII–XX stolit [Ukrainian folk wedding in the works of Ukrainian, Russian and Polish visual arts of the XVII–XX centuries]. Kyiv. 112 [in Ukrainian].
14. Chepil, M. M. (2001). Teoriia i praktyka formuvannia natsionalnoi svidomosti ditei ta molodi Halychyny (druga polovyna XIX st. – 1939 r.) [Theory and practice of formation of national consciousness of children and youth of Galicia (second half of the 19th century – 1939)]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv. 44 [in Ukrainian].
15. Shumiakov, N. (2006). Vyhovuemo hromadianyna Ukrainy [We raise a citizen of Ukraine]. *Dyrektor shkoly*. 18. 18-20 [in Ukrainian].
16. Iakushyna, V. (2006). Formuvannia hromadianskykh tsinnostei shkoliariv [Formation of civic values of schoolchildren]. *Dyrektor shkoly*. 33. 17–20 [in Ukrainian].